

ASPIRAȚII ȘI CONSECINȚE – ASPECTE ALE PERIOADEI POSTBELICE

Magdalena RUSNAC-FRĂȘINEANU

Universitatea Agrară de Stat din Moldova

In the scientific work *Aspirations and consequences – the aspects of the post – war period there* is discussed the woman character – Rusanda Cibotaru, from „Leaves of sorrow”, by Ion Drutsa. In the first years of the World War II, she decides to become a teacher. Her decision is of a courageous one, as at that time Besarabian people could see their daily bread earned solely through physical farming work.

Suddenly she feels lonely among her nearest and dearest, as the villagers started to look at her skeptically. The dramatic situation gets worse, when Gheorghe, a boy from the village loved a lot by Rusanda, starts to ignore her, as he thinks becoming a teacher, Rusanda will give up some common human values. Through Rusanda ‘s character, the author reflects the intelligence drama in the first post-war decade.

Spre conceptul filosofic al lui Ion Druță asupra vieții, reflectat în operele sale (literatura nu e altceva decât existența noastră spirituală), critica literară își orientează perpetuu obiectivele, pentru a descoperi noi aspecte lipsite încă de atenție sau unele interpretate, pe alocuri, diferit decât și-ar dori autorul însuși.

În această ordine de idei, ținem să menționăm povestirea *Frunze de dor* vizavi de care Ion Druță, în articolul *Descrierea valorilor* (publicat în ziarul *Moldova Suverană*, 1993 din 25 septembrie) constată ca „această lucrare *Frunze de dor* nu este înțeleasă just”. La întrebările: „Ce s-a întâmplat? De ce s-a întâmplat? De ce s-a lepădat Gheorghe de Rusanda?” Druță vine cu următoarele explicații: „Vedeți dumneavoastră, acea epocă a demonismului comunist avea un mecanism foarte adânc ascuns, pe care eu l-aș numi *discreditarea valorilor*. Și uite, cum a început atunci în șaisprezece sau șaptesprezece, când bucătăreasa era pusă în fruntea satului, până în ziua de azi această mare „epopee” încă nu a sfârșit. Și discreditarea valorilor cam cum mergea? Dumneata nu prea ești bun de învățător, dar uite noi te facem, în schimb dumneata o viață întreagă ai să îți minte că noi te-am făcut învățător... Și uite în felul acesta atâta a fost frământată această lume cu discreditarea valorilor reale, încât mai fiecare din noi nu și-a trăit viața pe care ar fi vrut s-o trăiască, n-a făcut ceea ce ar fi vrut el să facă în viața lui și ar fi fost capabil să facă, dar n-a făcut, admitem că nici n-a iubit pe cel pe care ar fi vrut să-l iubească...”.

Dincolo de acest citat, vom apela la altă reflecție a autorului, stipulată în romanul *Povara bunătății noastre*, unde Ion Druță menționează că „a trăi înseamnă în primul rând a cunoaște. Fiecare om poartă cu el o lume întreagă, așa cum a văzut-o, cum a cunoscut-o, cum a înțeles-o”, fapt ce, credem, ne permite – la o analiză a personajului feminin Rusanda, protagonista povestirii *Frunze de dor* – să facem unele abateri de la declarațiile făcute de scriitor în articolul *Descrierea valorilor*, pentru că, până la urmă, fiecare dintre noi „a văzut-o”, „a cunoscut-o”, „a înțeles-o” într-un fel anume.

Indiscutabil, în povestirea *Frunze de dor* Ion Druță creează personaje asupra cărora destinul istoric din perioada postbelică și-a pus amprenta. Unul dintre aceste personaje, marcat de realitatea socială de atunci, este și Rusanda Cibotaru din satul Valea Răzeșilor, personaj spre care, în cele ce urmează, ne vom îndrepta obiectivul. La întrebările: „Ce s-a întâmplat? De ce s-a întâmplat? De ce s-a lepădat Gheorghe de Rusanda?” vom încerca să răspundem prin prisma viziunii și percepției noastre.

Rusanda este prezentată în această povestire la vârsta la care dragostea dă târcoale, vârstă la care se îndrăgostește de un tânăr din sat – Gheorghe Doinaru. Această dragoste izbucnește năvalnic primăvara, vara se consumă pe îndelete, dar toamna se răvășește nemilos.

Sentimentul a luat naștere într-o zi de primăvară timpurie pe când Rusanda era în câmp la sădit mazăre, iar Gheorghe la arat și a durat atâta timp cât Rusanda a avut grijă de pământul din Hârtoape. Fiind pasionată de Gheorghe de ceva timp, Rusanda, întreprinzătoare de fire, pune la cale un plan de seducție a flăcăului: inițial merge la mătușa Frăsăna, mama lui Gheorghe, după sămânță de gheorghine, cere de la aceasta un șervețel să coase niște clopoței și într-un final îl convinge, cu insistență, pe tatăl său, că deja e timpul să semene mazăre în Hârtoape. La săditul mazării, cum a și planificat, se întâlnește cu Gheorghe. În acea zi s-au înțeles să meargă seara la club. Conform tradiției, în felul acesta, ea va fi scoasă de Gheorghe „în lume” la joc, moment de o importanță majoră în viața unei fete. La întoarcere de la club Druță ne delectează cu momente

inedite, în care, alături de Rusanda, Gheorghe trăiește un sentiment de beatitudine, dându-și seama că: „... un suflet curat și tânăr s-a lipit de sufletul lui ca un copil, și-i era a plânge, și-i era a râde lui Gheorghe”. Prin întunericul nopții, „pășind alături, fragedă și puțintică, Rusanda răspândea în jur un farmec pe care Gheorghe nu-l cunoscuse până atunci, și toate drumurile, casele, gardurile, toate cele cunoscute și răscunoscute de el îi păreau proaspete, noi, căci le vedea prima oară cu Rusanda”, iar când Gheorghe a sărutat-o, ea „a scos repede o băsmăluță, a pornit cu ea spre buze, dar mâna n-a îndrăznit să ștergă arsura primei sale dragoste...”. Și Gheorghe rămase tulburat: „Stătea ferindu-și fața, ca să nu-i atingă vântul farmecul celor două buze fragede, nesărutate, încă, aproape copilărești, de n-ar fi fost așa de fierbinți...”. Fin e redată trezirea primei iubiri în inimile celor doi tineri. Cu un lirism tulburător dezvăluie Druță fremătarea a două inimi neîncercate încă, așteptările înfrigate, întâlnirile pline de vrajă, visările ademenitoare, precum și momentele de neliniște, îndoială și amărăciune ce însoțesc de obicei o dragoste mare.

Înflorind primăvara, cocându-se vara, dragostea din inimile lor a ajuns în vremea culesului și a nunților (toamna). Ar fi fost prea firesc ca Druță să unească aceste două destine într-un cămin familial, de aceea scriitorul nu întârzie să intervină cu o curbă de subiect care schimbă cursul povestirii – Rusanda devine învățătoare. Alegerea ei se dovedește curajoasă, dar o face pe alocuri nefericită, pentru că băiatul pe care îl iubește și de care se vrea alături ajunge a n-o mai înțelege ca odinioară.

Despărțirea ei de lumea țărănească, cum i se pare lui Gheorghe, îl umple de zbucium și neîncredere în posibilitatea însoțirii lor. Rusanda are de suferit în urma acestei decizii (de a deveni învățătoare), fiindcă, avansând, simte cum se creează o fisură în relația sa cu Gheorghe, băiat rămas la coarnele plugului, dar pe care ea, indiferent de condiția socială, și-l dorește, cu toată făptura ei, de soț: „Eu îs a ta de multă vreme, și poți să mă iei când ți-o fi voia”, la care „Gheorghe stătea pe gânduri”, deoarece nicicum nu se putea împăca cu faptul că Rusanda va aparține altei lumi, diferite de cea a țaranului. Fiind țaran din talpă, „visa să ia în căsătorie o fiică de țaran, dar învățătoare? Pentru ce-i trebuie lui învățătoare la casă? Și cum poți face căsnicie cu ea – tu cu plugul, ea cu creionul? Și dacă face un borș care nu-ți place, cum îi spui?”

Linia de subiect a Rusandei Cibotaru este de fapt linia istorică a formării intelectualității sătești, care lua ființă chiar în primele luni de după război. Ea este omul de tip nou ce apare în sânul unei clase vechi istorice: „În străvechea meserie a acestui neam, meserie legată de coarnele plugului, a răsărit o sămânță hotărâtă să-și câștige pâinea cu mintea, cu cugetul, și cei doi părinți păreau gata să se închine acestui început de îndârjire a seminței lor”. Această idee nu a fost lansată aprioric și nici nu e așa o frază de umplutură, la ea prozatorul se întoarce în ultima ediție a romanului și îi pune unele accente mai pronunțate: „În străvechea meserie a acestui neam, meserie legată de coarnele plugului, a răsărit o sămânță hotărâtă să-și câștige pâinea cu mintea, cu cugetul, și cei doi părinți păreau gata să înfrunte totul, pentru a ajuta odrasla lor pe această cale sfântă. După mii de ani de întunecime, străfundurile acestui pământ răzbăteau spre lumină și ce însemnătate aveau în lupta aceasta mare cele câteva nimicuri care poate că și avuseseră loc între o fată și un băiat?!”

De aici observăm că plecarea Rusandei la școala pedagogică are și alte conotații decât cele sentimentale. Autorul face o aluzie voalată și la situația dramatică în primul deceniu postbelic din Basarabia, despre care autoritățile nu aveau voie și nici nu îndrăzneau să vorbească: „Venise toamna, iar prin satele Basarabiei școlile rămâneau închise, căci n-avea cine dăscăli copiii...”. În *Frunze de dor* starea lucrurilor e prezentată magistral de prozator. Aici avea la ce medita țaranul, care pe timpuri trebuia să plătească ca să-și poată instrui copiii.

Pentru prima oară, în proza basarabeană, Ion Druță, prin intermediul personajului feminin Rusanda Cibotaru, oglindește procesul chinuitor de formare a învățătorului. Prozatorul a redat cu măiestrie artistică rolul și rostul învățătorului, stima manifestată față de el a celor din jur și totodată a surprins o atitudine net diferențiată a clasei țărănești vizavi de acesta. Este un moment, care, după părerea noastră, pune bazele autorității viitoare a acestei nobile profesii.

Rusanda – gingașă, plină de viață, sinceră etc., se pomenește, odată cu plecarea ei la învățătură, fire opusă, pe plan social, sătenilor din Valea Răzeșului. În comparație cu ceilalți, ea, chiar dacă acțiunea se desfășoară la ora de vârf a schimbărilor psihologice radicale, se arată pregătită și nu dorește în nici un caz să-și rateze șansa. Neîncercând a impune nimănui obiectiile și propria-i concepție despre lume, Rusanda cu demnitate trăiește sentimente de pudoare în fața consătenilor, care o privesc puțin sceptic, ca pe o fire ciudată; același sentiment de penibilitate o încearcă și față de părinți, rușinată parcă pentru „vina” că ar fi încălcat o ordine stabilită de demult, că ar fi rupt o tradiție atunci când și-a anunțat opțiunea.

Gheorghe are și el o atitudine rezervată față de Rusanda, pentru că, spre regret, nu conștientizează necesitatea revizuirii mentalității, nu percepe faptul că, dincolo de o pasiune puternică, sentimentele se consumă fără rost, dacă nu ești capabil să le protejezi prin mijloace impuse de timp. Lupta interioară, care rezultă din trăirile lui Gheorghe, o sesizăm în procesul său de conștiință. O rușine ce trecea în categoria durere agită întreaga viață a lui Gheorghe: „Munca cât trei – muncea zi și noapte, muncea pe vreme bună și pe ploaie, muncea vara și iarna, fiindcă visa și el să aibă o gospodărie în rând cu lumea”.

Același sentiment al rușinii îl regăsim la Domnica (în Capitolul IV), când deretică prin casă, căci are să vină în ospete prietena din copilărie – Rusanda. Poetic ne redă Druță acest pasaj, în care expresia „Azi vine Rusanda...” este aidoma unui epilog ce face să vibreze odată cu inima Domnicăi și cea a cititorului: „Azi vine Rusanda – și trosnește ușurel mătura în mâinile ei, și vuuiește focul în sobă, și umblă mâța prin casă, căutându-și un loc potrivit pentru a-și sfârși caierul, început aseară. Azi vine Rusanda – și dacă li-i sortit ferestrelor să fie curate, au să fie azi, și dacă n-a tot vrut gurarul de la sobă să se închidă, azi o să vrea, și dacă are de gând clampa de la ușă să lucească, nu mai are ce aștepta”.

O atare atitudine de superioritate o avea și mama Rusandei, căci „...dacă intra în casă, lelea Catinca îndată îi pune un scăunel ca să nu obosească stând în picioare”. Intimidată de asemenea comportament, Rusanda umbla „toată ziua, căutându-și locul acela, unde n-ar mai fi pentru nimenea străină, dar nu-l găsea, și când nu-ți găsești locul, frige soarele și la umbră și tot pământu-i numai drum”.

Revenind la dragostea celor doi și la conflictul latent, care descede în despărțire, acesta ține, credem, doar de mentalitatea dezolantă a lui Gheorghe. Faptul că Rusanda devine învățătoare și începe să aparțină unui mediu deosebit de cel al lui se înfățișează, subliniem, în ochii acestuia ca o înstrăinare. De aici începe gelozia și sentimentul de bănuială care duc la o inevitabilă despărțire...

Casa oarbă, pe care Gheorghe se străduia din răspuțeri, muncind din noapte și până-n noapte, s-o gătească, pământul din Hârtoape și dragostea față de Rusanda sunt anunțate să fie scopul lui final. Însă, între aceste două mari patimi ale eroului, față de casă, de pământ și de Rusanda, se dă mereu bătălie cu mici biruințe obținute când de o parte, când de cealaltă. Și într-adevăr, te gândești, ce-l împiedică pe Gheorghe să urmeze sfatul mamei Frăsâna?: „...– La câte nu m-am gândit, da iaca nu mi-a trecut niciodată prin cap că oi avea noră învățătoare. Gheorghe a tăiat o bucată de pâine și a prins a mânca liniștit, de parcă nici nu auzea vorbele ei. – Și să vezi ce bine ne-om așeza în casa asta – eu îs bătrână, mă scol de dimineață și fac mâncare, vă hrănesc pe amândoi – unul la școală, altul la deal; de la anul te-i duce și tu la Soroaca, că n-ai mai puțină carte decât dânsa – pământul l-om da când s-o face colhoz...”

Mătușa Frăsâna, pesemne, hotărâse totul în capul ei și lui Gheorghe nu-i rămânea decât să mănânce bine, să tragă un somn și diseară să trimită starostii”. Din acest fragment lesne observăm că mătușa Frăsâna cugetă mai altfel decât Gheorghe, mai în consens cu noile realități. Pentru ea cuplul Rusanda-Gheorghe este unul firesc, dincolo de statutul social, îl vede cu perspective în timp. Într-un fel ea devine susținătoarea Rusandei, astfel încadrându-se în tipul tragic de femeie, care ne poartă cu imaginația la marile chipuri de femei din literatura lumii.

Lucrurile însă rămân a fi mult prea altfel decât și le planificase lelea Frăsâna. Pregătirea metamorfozei, în relația lui Gheorghe cu Rusanda, e condusă de prozator punctat, cu reticență, sugestiv. De o mare încărcătură semantică este secvența plecării lui Gheorghe după lemne în pădurea Țaulului. Acolo Gheorghe ascultă, împreună cu alți consăteni, povestea bătrânului despre dragostea tragică a fiului pădurarului și a fetei din Țaul, după care se întreabă: „Poate un mormânt ca cel de alături îi păștea și pe ei?”.

Procesul despărțirii lor este unul de durată, Rusanda mult timp domină sentimentele lui Gheorghe... Și când se părea că „biruieră pământul din Hârtoape, biruieră snopii de grâu, mânzul cu steluță albă și iarba naltă, bună de coasă”, îi vedem pe Gheorghe și Rusanda din nou împreună, prășind mazărea ce i-a unit, iar Gheorghe înțelegea „... că tot ce-a avut mai scump în viață a schimbat pe acești doi ochi căprii – și pământul, și grâul, și mânjii, și iarba”. Marea pasiune pentru ea îi stăpânește ființa, fiindcă „copila ceea dovedise să devină marea patimă a vieții lui”. Dar când este așteptată de el să vină la cules mazărea din Hârtoape și apare doar badea Mihalache, Gheorghe rămâne profund dezamăgit, considerându-se trădat. Îndrăgostitului nu-i rămâne decât să constate că femeile „culeg ceea ce au sădit altele și se leapădă de cele ce au sădit cu mâna lor...”. Atitudinea Rusandei față de Gheorghe rămâne însă aceeași – ea continuă să-l iubească: „Au înflorit cartofii în grădină, Rusanda îi prășește, se pleacă din vreme în vreme să plivească câte un fir de mohor și

ascultă, ascultă... Vântul joacă albiturile întinse pe sârmă, salcâmul cel bătrân scârțâie furat de gânduri, râd găștele în vale pe malul iazului, dar nu se aude, de patru zile nu se mai aude sunetul scurt și miezos al unei șarabane, pe care Rusanda ar fi cunoscut-o dintr-o sută". În cazul dat „autorul ne prezintă tabloul naturii nu în mod obiectiv, ci așa cum îl vede și-l simte omul într-o anumită dispoziție sufletească. Principalul în peisajul drușian nu e atât tabloul naturii ca atare, cât prisma subiectivă prin care e văzut, emoțiile eroului care colorează afectiv imaginea peisagistică” [1].

Firi delicate, firi poetice, firi cu șapte ani de acasă, eroii lui Druță aproape niciodată nu-și spun pasul în mod frontal sau, cu atât mai mult, brutal. „Ceea ce e mai important în atitudinea sa este urmărirea eroului în chiar albia gândurilor, senzațiilor, frământărilor. Prozatorul înregistrează în mod aproape seismologic ce se petrece în sufletul eroilor, ce mișcări, modificări, tresăriri au loc acolo” [2]. Ca exemplu ar putea servi dialogul dintre Rusanda și Gheorghe când aceștia se întâlnesc în prag de ruptură definitivă: „– Mi s-a părut, azi dimineață, că erai cam supărat. – De ce să mă supăr... – a spus Gheorghe cu jumătate de gură și s-a gândit că nu mai rodește mazărea în Hârtoape. Degeaba încearcă oamenii și o seamănă din an în an. Nu-i priește ei acolo”.

Rusanda trăia despărțirea de Gheorghe cu acute procese de conștiință: „Că din păcate făcea borș cu mazăre și, vai, mazărea ceea o ardea la inimă, nu alta... Firește, venise peste dânsa un noroc la care nici că se aștepta și se bucura că în clasa ceea, unde a fost chemată la tablă, vor ieși alți copii, iar ea, punându-le mâna pe mânuța lor, le-a ajutat să rotunjească literele. Dar vai, mazărea ceea din Hârtoape, că doar semănase în primăvara ceea un pătrat de mazăre, și o prășise, împreună cu un băiat de aici din mahala. Și era atât de înaltă mazărea ceea, mășcată la frunză, grea la păstaie... ”.

Oscilând între „mazărea ceea din Hârtoape” și „un noroc la care nici că se aștepta”, chipul Rusandei, gingaș zugerăvit de Ion Druță, este aureolat cu un pronunțat dramatism. Detaliul adecvat, amănuntul definitiv, semnificația gesturilor și acțiunilor impun o mare pondere metamorfozelor sufletești ale eroinei. Dincolo de dorul aprig față de spațiul sacru cu tot ce a rămas în cadrul acestuia, dincolo de decizia prietenei sale Domnica, care după cele 4 clase obligatorii „și-a zvârlit trăistuța cu cărți în pod și i-a bucurat pe părinți”, când aceștia au decis „că li-i de ajuns atâta învățătură, că preotese totuna n-au să ajungă”, Rusanda se împotrivesc „inerției” comune și-și alege propria sa cale – cea a cunoștințelor, fiind clarvăzătoare în adaptarea la noile posibilități de afirmare, chiar dacă, într-un fel, acestea vin în contradicție cu tradițiile statornice, cu mitul copilăriei sale. Pe această cale – calea învățaturii – au pășit mai târziu mulți dintre tinerii din sat. Viziunea Rusandei este, de fapt, cea a scriitorului Ion Druță, care se află în căutarea / „găsirea unei axe ce ar organiza pe principii calitativ noi materialul de viață, acea forță miraculoasă în stare să sublimeze în trăiri curgerea timpului și metamorfozele spațiului, să determine omanul a trece de la integritatea mecanică la cea organică, care este omul...” [3]. Rusanda rămâne personajul concludent în acest sens, iar sfidarea vechiului nu este altceva decât protestul autorului împotriva analfabetismului.

Rusanda, exponentul noului, se identifică totuși armonios cu mediul rural, rămâne în continuare exponentul moralității populare, a ideii de bine și frumos. Comportamentul eroinei se află sub supravegherea ochilor lumii, care are normele sale de apreciere a faptelor omenești. Chiar și dragostea Rusandei se desfășoară ca un vechi ritual, iar dacă această dragoste nu se realizează, faptul se datorează, credem, nu atitudinii diverse a celor doi îndrăgostiți față de noile împrejurări istorice, ci lipsei de forță necesară lui Gheorghe pentru a se adapta imediat circumstanțelor survenite. Acesta se dovedește a fi, până la urmă, motivul destrămării dragostei, frunzele căreia n-au dovedit să capete conturul veșnicului pom verde al dragostei din paradis.

Iar atitudinea scriitorului față de Rusanda se desprinde din însuși conținutul povestirii, prin prezentarea acesteia cu tot ce are mai frumos și mai valoros, fapt ce ne face să punem la dubiu afirmațiile că „superba Rusandă, plecată la cursuri de învățători, în viziunea autorului, ar fi expresia parvenirii și afirmării intelectualității și birocrăției autohtone” [4].

În rest nu ne rămâne decât să recunoaștem că, prin fiorul dragostei, suavitatea și candoarea sentimentelor trăite de Rusanda și Gheorghe, în povestirea *Frunze de dor* sunt expuse, cu o deosebită măiestrie, probleme fundamentale ale poporului basarabean din perioada postbelică. Iar prin firea eroilor, prin fondul nobil sufletească, care te farmecă cu atât mai mult cu cât el se manifestă în situații dintre cele mai reale și mai simple, se creionează conceptul estetic general al lui Ion Druță. Acesta include în sine ideea că „fiecare popor acumulează de-a lungul istoriei sale o anumită energie spirituală, care, cernută prin vreme, prin furtuni, dă mai apoi naștere unor talente, iar talentul toarnă această energie în opere” [5].

Referințe:

1. Gavrilov A. Măiestria sugestiei psihologice la Ion Druță. - În culegerea colectivă: Opera lui Ion Druță: univers artistic, spiritual, filozofic. Vol. II. - Chișinău: CEP USM, 2004, p.92.
2. Cimpoi M. Marginalii la poetica druțiană. - În culegerea colectivă: Opera lui Ion Druță: univers artistic, spiritual, filozofic. Vol.II. - Chișinău: CEP USM, 2004, p.132.
3. Bilețchi N. Considerări și reconsiderări literare. - Chișinău: Literatura Artistică, 1983, p.84.
4. Burlacu A. Existențe. Vol.II. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2008, p.159.
5. Corbu H. Osînda și răsplata cuvîntului. - În culegerea colectivă: Aspecte ale creației lui Ion Druță / Alcătuitori: M.Dolgan, H.Corbu. - Chișinău: Știința, 1990.

Prezentat la 29.11.2011